

Op 12 Maart 1892 verscheen er in de Britse krant "The Graphic" een artikel over de productie van Goudse kleipijpen in de fabriek van P. van der Want. Hier volgt de vertaling uit het engels, de afbeeldingen zijn overgenomen uit het originele artikel.

Kleipijp manufactuur in Gouda, Holland.

Goudse kleipijpen zijn wereldwijd net zo beroemd als Schotse doedelzakken. Maar er is een belangrijk verschil in het gebruik van beide zaken. De vroege Nederlanders lieten iedereen de mondstukken van hun eersteklas rookgerei uitproberen, terwijl de Schotten niet eens een Sassenach hun instrumenten lieten aanraken.

De Nederlandse kleipijp overtreft de soortgelijke producten van andere landen door zijn sterkte en elasticiteit; de twee eigenschappen die het mogelijk maakten voor de arbeiders om de steel lang en recht genoeg te maken om de rook de kans te geven af te koelen voordat het de mond van de roker bereikte zonder zijn narcotische eigenschappen te verliezen.

Onze tekeningen laten de mensen aan het werk zien in de fabriek van Dhr. P. Van der Want Cyz. In Gouda, die pijpen maken die tot de beste in de wereld behoren, iedere pijp gemerkt op de hiel met een handelsmerk. Sommige van deze merken zijn twee tot drie eeuwen in gebruik geweest.

Het geheim van het ambacht ligt in het mengen van de klei die, bereid en gemalen in een molen, is verdeeld in stukken groot genoeg voor het maken van steeds één pijp. Vervolgens krijgt het stuk zijn ruwe vorm, een idee gevend van de belangrijkste delen; de kop en de steel. Daarna wordt de steel gerold waardoor de correcte lengte verkregen wordt.

Onze eerste tekening laat een arbeider zien die aan het rollen is. Een erg saai en moeilijk werk ook al lijkt het erg simpel. Oudere arbeiders vertellen bezoekers in alle eerlijkheid dat één leven nauwelijks genoeg is om het rollen in al zijn aspecten goed te leren, en andere arbeiders die deze verklaring horen zullen de waarheid bevestigen door tegelijk langzaam te knikken. Het uiteindelijke doel is om

de steel zijn tot volle lengte te brengen zonder scheuren of breken hetgeen de pijp ongeschikt voor gebruik zou maken. De grootste moeilijkheid wordt veroorzaakt door het stuk klei dat later de kop wordt, hetgeen de arbeiders parten speelt door steeds te draaien en uiteindelijk af te breken op het moment dat het werk op z'n einde loopt.

Vervolgens wordt de ruwe pijp overgedragen aan andere arbeiders voor het doorboren van de steel en het vormen van de kop terwijl het krachtig wordt geperst tussen de twee helften van een messing mal, waaruit het te voorschijn komt als een goed gevormde pijp die alleen nog getrimd, geglaasd en gemerkt dient te worden.

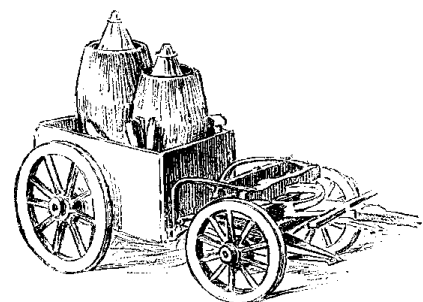
Onze tweede tekening laat zien het perforeren of boren van de steel door de ene, en het kasten van de pijp door de ander. Het boren is wederom een apart beroep, hetgeen een lange training van de arbeider vereist, net als de handeling van het openen van de kop zodanig dat dat de punt die de steel doorboort in aanraking komt met de opening van de kop.

Het trimmen, zoals gedaan door de vrouwen in de derde tekening, bestaat uit het verwijderen van de ruwe stukjes klei die uit de zijkant van de mal zijn gedrukt. Er is ook een vrouw die die delen polijst die door het voorgenoemde verwijderen van klei ruw geworden zijn; een ander stempelt de hiel met het merk.

Het belangrijkste in het hele productieproces is het rechthouden van de pijp totdat hij is gebakken, en dit wordt bewerkstelligd door iedere steel in een aparte groef van een uit oud

eikenhout gemaakte bak te laten rusten, de bak meer waardevol naarmate deze ouder is. Het verlies van bakken die verloren werden gedurende een brand in de voorgenoemde fabriek liep op tot verscheidene honderden ponden. De pijp lag lang genoeg in deze bak totdat de klei droog genoeg was om hem recht te houden terwijl hij in vuurvaste potten gepakt werd. Dit verpakken wordt getoond in een tekening, en

moet gedaan worden met grote zorg. De pot heeft een centraal stuk waartegen iedere steel rust terwijl de koppen rondom op de bodem van de pot rusten. Vervolgens wordt een nieuwe set gestapeld op de voorgaande, en zo wordt de pot gevuld, totdat de stelen tot boven de rand van de pot reiken.

De pot moet nu naar de pottenbakkerij gebracht worden om gebakken te worden, aangezien er geen oven is in de pijpenfariiek zelf.

Er is een tekening die de de pot dragende mannen laten zien, wat gedaan word op een speciale manier om schommelen tegen te gaan,

hetgeen de rechtheid van de stelen in gevaar zou brengen.

Nadat ze zijn afgekoeld worden de pijpen in een oplossing gedompeld om ze helemaal zacht en glad te maken, en tegelijkertijd te voorkomen dat de mondstukken aan de rokers lippen zou blijven kleven.

Uiteindelijk word iedere pijp op bruikbaarheid getest en er word geen genade getoond voor kromme pijpen of die met een gat. Het word direct aan stukken gebroken. Vervolgens worden de geode pijpen verpakt in manden of kleine dozen waarin ze beter bestand zijn tegen de ruwe behandeling van dragers en koeriers. De arbeiders moeten gestaag doorwerken om hun geld te verdienen en, aangezien ieder speciaal deel van het werk word gedaan door een andere arbeider vinden ze het erg moeilijk wakket te blijven geduren hun eenzame werk.

De remedie is koffie, en grote hoeveelheden van deze drank worden gestaag verbruikt in elke pijpenfabriek waarvan er nog steeds een groot aantal zijn in Gouda, ook al heeft het sigaarroken veel schade toegebracht zelfs in Holland waar de rokers zo getrouw als laatste handeling s' avonds hun pijp vullen zodat ze rookklaar zijn zodra ze opstaan. Dienen we nog te zeggen dat er in Holland geen belasting op tabak is?

J.H. van Papendrecht

Vertaling: A.R. de Haan

Het artikel geeft een interessant inzicht in een 19e eeuwse kleipijpen fabriek. De schrijver presenteert een fabriek die klein aandoet met een beperkt aantal arbeiders en open voor het publiek. Hij beschijft het harde en saaie werk vrij gedetailleerd, maar het valt te betwijfelen of de auteur zelf in de fabriek is

geweest aangezien er en aantal onnauwkeurigheden over het productie proces opduiken, bv. Bij het kasten van de pijpen. Ook valt het te betwijfelen dat een fabriek met een productie als P.J. v.d. Want het bakken van de pijpen zou uitbesteden.

Ook al beschrijft het artikel niets nieuws over de pijpenfabrikage, Het tijdsbeeld dat geschetst word, tezamen met de schrijfstijl van de auteur, maken het een gemakkelijk lezen.

Arjan R. de Haan